
Forrongó felsőoktatás: irányváltás vagy sodródás?

Helyzetkép: működési zavarok, szervezetlenség, kiábrándultság

A felsőoktatás világa a mai Magyarországon – más területekhez hasonlóan – nem egy- szerűen átalakulóban van, hanem előre nem látható változásoknak van kitéve. A Magyar Rektori Konferencia (MRK) 2013. május 13-án közleményben sérelmezte azt, hogy bár a miniszter korábban a felsőoktatási kerekasztalon (amelynek napirendjét és résztvevőit a kormány egyoldalúan maga határozta meg) ígéretet tett a szabad rektorválasztás vissz- száállítására, ezt látványosan megszegve előbb Debrecenben, azután már másutt is olyan személy rektori kinevezéséről döntött, akit az egyetemi önkormányzati szervek nem támogattak. Ezek után az amúgy korántsem határozott és egységes fellépéséről ismert MRK az említett közleményében a következőképpen fogalmazott: „Az egyetemi autonó- mia az európai felsőoktatás több évszázados értéke, melybe nemcsak az oktatási, kutatási autonómia tartozik, hanem az intézmény felelős vezetőinek kiválasztása is. Az európai országokban a felsőoktatási intézmények maguk választják meg vezetőiket, köztük a rek- tort is. A nemzeti felsőoktatási törvényben rögzített szabályozás szerint a magyar állami egyetemek és főiskolák nem választhatják meg felelős vezetőiket. Amennyiben azonban nem a legnagyobb belső támogatottságú jelölt kapja meg a rektori megbízást, az morális válsághoz vezet, és ellehetetlenítheti az intézmények irányítását is.”

Ha csak szemernyi igazság van is a fentiekben, megkérdezhetjük, miért nincs talpon a felsőoktatás: diák és oktató, hogy tiltakozzon. Ez is megtörtént idén télen, azóta azonban valóban leültek az események, bár mindig történik valami figyelemre méltó: interjúk, nyilvános beszédek, szabadegyetemi konferenciák, tv-szereplések és rádióműsorok azok a fórumok, ahol a felsőoktatás ügye rendszeresen felbukkan.

Akik kellő visszafogottsággal magyarázzák a fejleményeket, azt mondják, nem lehet megmozgatni az egyetemi szférát, mert nagy a közömbösség. A rektori konferencia, hallgatói önkormányzatok és más törvényesen bevett szervezetek nem képesek hatásos érdek-érvényesítésre, az alternatív mozgalmak pedig csak igen kis részben tudják mozgósítani a diákokat és az oktatókat. Az egyetemi vezetők a megszorítások és váratlan minisztériumi intézkedések után is kitartanak az öncsonkítás és különalku politikájánál, a hallgatók és oktatók szintén rögeszmésen egyéni utakat követnek.

A felsőoktatási szféra a rendszerváltozás óta nem tudja megszervezni magát. A korábban biztosított autonómiával nem tudott élni, azt sokak szerint lényegében klientúraépítésre használta föl, az egymást követő reformokat pedig elszabotálta. A finanszírozás a legszabadabb időkben sem volt valóságban normatív, mert a kijárási politika ténylegesen eltorzította az elvileg érvényes normatív szabályozást. Külön probléma az, hogy a magyar felsőoktatási intézmények közötti indokolt különbségtételt a szféra szereplői máig nem fogadták el. Mindenki úgy tesz, mintha pl. a kaposvári egyetem vagy a nyíregyházi főiskola

38

2013/2

kis ELTE vagy BCE lenne, és azok képzési szerkezetét és módszertanát kellene utánozniuk, holott nyilvánvaló az, hogy egészen más súlycsoportban lévő intézményekről van szó, és főként egymástól nagyon különböző feladatokat kellene betölteniük.

Honnét hová jutottunk el 2013 közepéig?

Egy központosítási folyamat főbb állomásai a következőkben foglalhatók össze:

- 2012. szeptember 1-jétől életbe lépett a nemzeti felsőoktatási törvény, amelyben túlteng a „nemzeti” jelző, de pl. semmilyen utalást nem tartalmaz az egyetemi autonómiára nézve;

- drasztikus forráskivonás ment végbe: az elmúlt négy évben reálértékben az állami támogatás több mint 50%-os csökkenése következett be;
- a csökkenő pénzellátáshoz társult a tárgyalásos finanszírozás erőltetése a normatív szabályozás helyett, a hallgatói kontingensek központi leosztása (minimálisan szükséges pontszám előírásával, oktatási kapacitás meghatározásával), a gazdálkodási és szervezeti autonómia teljes megvonása;
- hiányzik a kormányzati stratégia, a stabil és kiszámítható szabályozási környezet. Magyarországon ma veszélyes időket élünk. Ami fölsejlik előttünk, még nem diktatúra, de már nem is szolid polgári demokrácia. Az államhatalom szokatlan mértékben hatolt be az élet minden területére, a civil szféra és a szakmai szervezetek túlélésért küzdenek. Az egymással versengő politikai értékek helyett egyre szélesebb körben válik elfogadottá az uralkodó véleményhez való elvtelen igazodás. A felsőoktatás a felelősen és kritikusan gondolkodó emberfők műhelye és utánpótlásának forrása. Mára veszélybe kerültek szabadon gondolkodó alkotóműhelyek, nagyra becsült iskolateremtők és iskoláik, maga az egyetem. Az egyetem védelme a demokrácia védelme. Magyarországon ma a féktelen központosításnak vagyunk tanúi. Túlteng a bürokrácia, az adminisztratív kényszer. Ennek áldozatai nemcsak a települési önkormányzatok vagy az iskolák és kórházak, hanem az egyetemek is. Tévhitek és előítéletek tombolnak, akadálytalanul terjednek a hazugságok túlképzésről és diplomás munkanélküliségről. Eközben hiányzik a kormányzati jövőkép, a kiszámítható szabályozási környezet. Megkérdezhetjük: miért az esztelen központosítás? Mi az oka egyetemünk falhoz állításának? Csak annyi, hogy rossz helyre az állam nem tesz pénzt? Vagy e téren is kiütözik a mély bizalmi válság? Mondjuk ki: a kormány egyebek mellett felsőoktatás-politikájában is a szakmai szempontokat felülíró politikai megfontolásokat részesíti előnyben. Az utóbbi hónapok intézkedéseivel elitcserét készít elő. A kormány az államhatalmat arra használja föl, hogy a középosztály kiválasztott csoportjait helyzetbe hozza, a megbízhatatlanokat pedig, vagy csak azokat, akik nem lelkesednek elég hangosan, leszalámizza. Ez megy végbe ijesztő gyorsasággal a gazdaságban, a kultúrában, a művészvilágban, és most az egyetemek vannak soron. A tét az, hogy talpon maradhat-e a kritikus, független értelmiség.

Mára nyilvánvalóan válságba jutott a racionális állam. A hatalom forrása már nem elsősorban a mindenki által megismerhető, belátható és általános érvényű törvény, hanem a szolgálai hűség, a felsőbbiségek iránti odaadás, az ideológiai megbízhatóság. Ahol azonban nincsenek racionális hatalmi mechanizmusok, ott nincsenek intézményi fékek és biztosítékok sem. Ennek következménye az, hogy a túlzott hatalmi koncentrációt még akkor sem lehet megállítani, ha már jól láthatóan ésszerűtlen és indokolatlan.

A populista állam nyilvánvalóvá tette a tömegdemokrácia válságát. Ilyen körülmények között különösen nagy szükség van civil szerveződésre és szakmai autonómiákra, amelyek a képviselői demokrácia szükségszerű kiegészítései a modern társadalom funkcionális differenciálódásának folyamatában. Ez azt jelenti, hogy a nagy társadalmi elosztási rendszerek mellett öntörvényű mikro szervezések kelnek életre, és életre hívják azokat az önkormányzó közösségeket, ahol az elfáradt hivatalos intézmények már nem hatnak.

Egyetemi autonómia

A mai világban az egyetemek jelentős mértékben nemzetköziesedtek, Európában pedig megtörtént az ún. Bologna-rendszer kiépítése. Ennek jellemzői: osztott képzés, tantervi modulok és kreditek alkalmazása, továbbá a hazai és másik tagállamban működő egyetemek között kicserélhető tudás feltételezése. Az egyetemi autonómia elsősorban két szinten értelmezhető:

- Mivel az állam fenntartású egyetem nem csupán a kormány felelősségkörébe tartozik, hanem nemzeti tulajdon, biztosítandó a mai kor követelményeinek megfelelően az állam ágazati és fenntartói irányításával szemben az önállóság (pl. az, hogy az egyetemi felsővezetőket önkormányzó egyetemi szervek válasszák ki).

- A projekt-orientált kollektívák szabad mozgásterét kialakítandó, pályázati költ- ségvetéssel szükséges kiegészíteni a lineáris költségvetésben felülről lefelé haladó pénzáramban kifejezésre jutó címzett támogatást. Eközben a külvilág kihívása elől sem lehet kitérni: globális térben, összetett, tudásalapú társadalmi közegben, a csa- patmunka és a folyamatos egyeztetések kényszerében élünk.

A társadalom makró léptékű működésében meghatározó a jogi szabályozás, amelynek magva egy racionális, demokratikus igazolást igénylő és kikényszeríthető tételes jogi rendszer; a konfliktusok kiküszöbölésére irányuló racionális szabályozás, döntőbírá- kodás, és hatékony döntések alternatívája az integráció, közelebbről az együttműködés és a kompromisszumok világa. A képviseleti demokráciát hatásosan kiegészítheti a tanácskozási és részvételi demokrácia. A jogi mechanizmusok külsődleges kényszerítő erejével pedig párhuzamba állítható az értékek összehangolásán alapuló, belülről vezérelt magatartás. Az egyetemi autonómia az akadémiai szabadság mikró léptékű munkafor- mája, amely szintén az integráció (az akadémiai programokban résztvevő munkatársak együttműködése), a participáció (részvételi demokrácia) és koherencia (a program meg-

40

2013/2

valósításának folyamatában kialakuló közös nyelv és hiteles értékrend) mintái felől írható le. Az autonómia összetartó erejét az egységesítő akadémiai tudás képezi, hordozói pedig az e köré szerveződő kiscsoportok.

Az egyetemi autonómia önmagában nem alkotmányosan védendő érték, viszont az ennek magvát képező kutatási szabadság igen. A kutatás szabadsága nem értelmezhető akadémiai szabadság nélkül, amelynek gyakorló terepe jellemző módon az egyetem. Az egyetemi közegben kibontakozó kutatási autonómia nem vezethető vissza egyéni jogokra, és nem választható le az egyetemi autonómia egyéb formáiról (képzési, szervezeti és gaz- dasági autonómia). A kutatás és felsőoktatás ma már mindenhol a világon csoportmunka. Az akadémiai szabadság jellemzője, hogy azt a munkatársak csak együttműködésben ké- pesek gyakorolni. Az egyetemi autonómia tehát olyan

terület, ahol szabadság és kollektíva elválaszthatatlanul összekapcsolódnak egymással.

Az egyvonalas és állóképszerű autonómia-felfogás lényege az, hogy teljes körben biztosítandó a kutatás szabadsága, ehhez képest a képzési autonómia már nem teljes, a szervezeti autonómia még szerényebb, gazdasági autonómiára pedig nincs is szükség, különösen nem állami fenntartású egyetemeken. Ez a modell könnyen felfogható, a valóságban azonban soha sehol nem létezett. Távol van még az ún. humboldti ideáltól is, ahol az egyetem szoros állami felügyelet alatt áll, az egyetemi tanszéket reprezentáló professzor ellenben akadémiai szabadságot élvez. Az akadémiai szabadság valójában aktív, pozitív és kollektív jogokból áll. Ez azt jelenti, hogy csak tevőleges magatartással gyakorolható, szükséges hozzá tevékeny állami közreműködés és támogatás, és csak csoportban élhető meg.

Újabb reformkoncepció

A kormányzat koncepcióváltásra határozta el magát a felsőoktatásban akkor, amikor februárban önálló felsőoktatási államtitkárt kreált, igaz, érintetlenül hagyva a korábban dicstelenül szolgált apparátust, élén a régi helyettes államtitkárral. A kormány azt mér- hette föl, hogy a korábbi kirívóan koncepciótlan felsőoktatási politika, amely ugyanakkor durván nekiment mindennek és mindenkinek, ami csak a felsőoktatásban létezik, már beláthatatlan kockázatot rejtett magában. A koncepcióváltás ígéretét az hordozza, hogy a felsőoktatási államtitkár kabinetjét azokkal a szakértőkkel töltötte fel, akik az első Orbán- kormány idején működött oktatási tárcában szolgáltak. Az új koncepció első nyilvánvaló jele egy május 31-vel keltezett vitaanyag útjára bocsátása „A felsőoktatás-átalakítás stratégiai irányai és soron következő lépései” címmel.

A koncepció tartalmával való ismerkedést megelőzően fölvetődik a kérdés: mennyire lehet komolyan venni? Nem egészen jóhiszemű, de éles szemű megfigyelők szerint az elké- szült dolgozat csak meteorológiai léggömb, a politikai széljárás kipuhatolásának ártatlan eszköze. A politikai ésszerűség ugyanis azt diktálja, hogy a választásokig már semmi ne történjék a szektorban. Ezzel szemben az új államtitkár szűk szakértői stábja abban hisz,

T á r s a d a l o m

2013/2

hogy azonnal munkához lehet látni, és jövő májusig lerakhatók a teljesen megújult finanszírozási és intézményirányítási rend alapjai.

Az már önmagában jó hír, hogy a kormányzat végre kidolgozni készül felsőoktatási stratégiát. Azt persze meg lehet kérdezni: ha már 2012 szeptemberétől van felsőoktatási törvény, hogy jön most ide stratégia? Kabátot szabnak a gombhoz? Maga a stratégiai dolgozat – legalább is első olvasásra – olyan szép, hogy szinte nem is hihető: a korábbi buta központosítás helyébe normatív finanszírozást és a hallgatói rangsorolás érvényesíthetőségét ígéri. A szerzők kimondanak alapigazságokat, amelyek érvényességét a kormányzat mostanáig tagadta. Példa: a normatív finanszírozás és a minőség nem lehetnek egymással szemben ellentmondásban. Az állami támogatásban ugyan a 2009-es békeév szintjéhez való visszatérést csak középtávon tervezik, de a 2013/14-es tanévre felveendő hallgatók létszámához kapcsolódó normatíva biztosítása mellett a minisztérium informálisan elkötelezte magát.

Hallgatói mobilitás

További teherterhelés az, hogy a dolgozat nem tér el az állami ösztöndíj és az ahhoz kapcsolt kötelezés tervétől, miszerint aki államilag támogatott helyet nyer el, annak a képzés befejezését követően magyar munkaadónál kell elhelyezkednie. Ez a diákok által röghöz kötésnek elnevezett rendszer némileg szelídített változata. Változatlan gyöngéje: morális meggyőzés helyett adminisztratív kényszert alkalmaz, ösztönzés helyett büntetést helyez kilátásba, és gyakorlati megvalósíthatósága kétséges.

A hallgatók nagy részének költségtérítést kell fizetnie, amit a Diákhitel-2 révén lenne lehetséges finanszírozni. A reformerek tisztában vannak azzal, hogy az állami kamattámogatás terhe a kilépő hallgatókkal exponenciálisan növekszik, ami oda vezet, hogy kb. öt év múlva akkora lesz az állami költségvetés kötelezettsége, hogy jobban megéri majd eltörölni a hallgató adósságát. A diákhitel e formáját mégis egyrészt azért tartják fenn, mert így az állami költségvetésből azonnali megtakarítást jelentő összeget lehetett kivonni, másrészt, a hallgató számára biztosítani kell a tanulmányok finanszírozásának lehetőségét.

Ha a most kibontakozó reform jegyében valóban sor kerülhet arra, hogy a hallgatói rangsorolás nagyban döntsön felsőoktatási intézmények sorsáról, a kormány lényegében nem lesz képes felügyelete alatt tartani az egyetemre való bejutás mobilizációs csatornáját. Ehhez fontos az információs zaj kiszűrése, ahogy a stratégiai vázlat szerzői is kívánják, vagyis a hallgatót olyan tiszta helyzetbe hozni, hogy a valós helyzet ismeretében hozhassa meg intézmények sorsát befolyásoló döntését. Még fontosabb lenne a diákhitel-programok kiegészítése általános tandíjjal.

A diákhitel-programokkal nemcsak az a probléma, hogy igazságtalanok, mert a hallgatók egy része többé-kevésbé esetleges teljesítményértékelés alapján kerül olyan helyzetbe, hogy súlyos összegeket fizet azért, amiért másik része egyáltalán nem fizet. Még

42

2013/2

nagyobb baj az, hogy az állam által könnyen manipulálhatóvá teszik a hallgatói belépést. Amikor az állam dönt a támogatott hallgatói helyek számáról és összetételéről, jelentősen befolyásolja a felsőoktatási intézmények jövőjét is. Ha van tandíj, nincs lehetőség az ilyen közbeavatkozásra, hiszen a hallgató dönt a belépésről, és nem az állam. Ezért nagyon pozitív a stratégiai fejlesztési dolgozatban kifejezésre jutó javaslat arra vonatkozóan, hogy legalább a költségtérítéses helyek tekintetében az intézmény szabadon dönthessen a hallgató befogadásáról. Ehhez föl kell hagyni azzal a jelenlegi szabállyal, hogy az oktatási kapacitás-számokat központilag osztják le, vagyis a minisztérium határozza meg azokat az adott intézménnyel egyeztetve.

Intézményi differenciálás és profiltisztítás

A minőség-orientált normatív irányítás akkor megvalósítható, ha a jelenlegi szabályozást finomhangolás váltja fel. Ezt ígérik a stratégiai vázlat szerzői, bár a bemeneti szabályozási technika mellett nem építenek a kimeneti szabályozásra (pl. az elért creditszámok alapján a korrekciós szabályozás lehetőségére), ami megkönnyítené a minőségbiztosítást. Érintetlen marad az a probléma is, hogy a felsőoktatási kiválóság jelenlegi szempontjait nem vizsgálják felül, jóllehet azok esetlegesek, sőt önkényesek. Így pl. a PPKE

kiemelt egyetem úgymond nemzetközi kapcsolatai miatt, amit azonban nem az akadémiai szférában elért teljesítményével érdemelt ki, hanem a katolikus egyház nemzetközi hálózatában épített ki. Tudottan az egyetem kiemelt státusa ellenére alapvető mutatókban (publikációs aktivitás, doktorképzés stb.) messze elmarad a párhuzamos állami egyetemektől.

A mai reformpolitika fő csapásiránya, az, hogy ki kell alakítani az intézmények pira- misát (tudományegyetem, szakegyetem, alkalmazott tudományok főiskolája, regionális érdekelttségű főiskola stb.), ami azonban nem hierarchia. Nem arról van tehát szó, hogy egyik vagy másik intézmény előbbre kerülne egy állami rangsorban a másikkal, hanem az eltérő adottságokból fakadó feladatok különbözőségéről. A reform kulcsa az intézményi differenciálás és profiltisztítás. Ezzel mindenképp előtérbe kerül a költségvetési megtakarítás érhető el, hiszen a jelenleg elvileg egyenrangú felsőoktatási intézmények helyébe különféle feladatokkal ellátott intézmények kerülnek, amelyek közül számosnak a feladata szűkülhet, és így fenntartásuk olcsóbb lesz.

Az intézményi differenciálás nyilvánvalóan megfelel a valós helyzetnek. Az is igaz, hogy még központi szinten is feltárhatók a jelenlegi szakstruktúra legnagyobb ellentmondásai, és kiszűrhetők a fölösleges párhuzamosságok (nem kell pl. bölcsészképzést támogatni egy alapvetően agrár profilú felsőoktatási intézményben). Kérdéses azonban az, hogy egy duális rendszerben, amelynek alapelemei a doktorképzést meghirdető egyetem és szakképzésben érdekelt főiskola, hogyan biztosítható a hallgatók számára az átjárhatóság, különösen európai méretekben, pl. az Erasmus-ösztöndíjjal vándorló hallgatók esetében.

T á r s a d a l o m

|||
2013/2

43

|||
T á r s a d a l o m

Lényegében elfogadható, hogy az állam terelje a diákokat a nagy tudományterületek (bölcészeti és társadalomtudományok, műszaki, természet- és egészségtudományok) között. Rokonszenves elképzelés, hogy miután a hallgatót besorolták egy tudományterülethez, az ide kapcsolódó felsőoktatási

intézmények versenghetnek egymással, és a hallgatói normatíva azon intézményhez vándorol, amelyet a hallgató választott. A ki- maradó intézményeknek sajátos funkciót kell keresni. Lehetséges példák: regionális fejlesztés elméleti megalapozása, hátrányos helyzetű rétegek speciális képzése, felsőfokú szakképzés stb.

Intézményirányítás

Az intézményirányításban fenntartani tervezik a 2012-ben bevezetett – és azóta az al- kotmányban megerősített – kancellári rendszert (vagyis hogy az egyetem élén a rektor mellett felülről kinevezett vezető áll), ugyanakkor egyensúlyt kívánnak teremteni a fenntartói irányítás és az egyetemi önkormányzat között. A szabad rektorválasztás a stra- tégiai fejlesztési vázlat szerzői szerint magától értetődő, ami természetesen üdvözlendő. Az egyetemi önkormányzati szervek és a minisztérium által kinevezett kancellár közé beillesztendő lenne egy felügyelő testület, de az, hogy ennek mi lehet a feladata, még nincs kidolgozva. Egy ilyen testület valódi értelme az lenne, hogy semleges legyen, és mintegy puffer szervezetként csillapíthatná a kétféle irányítási pólus közötti esetleges ellentéteket, ill. megsűrhetné a központi akaratot, amely így mire eljut az intézményig, megszélidül. Ennek azonban nem látjuk nyomát a stratégiai vázlatban. Alapkérdés az ágazati (decent- ralizált) és fenntartói irányítás intézményi elkülönült rendszerének kiépítése. A jelenlegi felsőoktatási törvény csak esetlegesen vezet be ágazati, ill. fenntartói feladatokat, és nem szól erről a stratégiai vázlat sem.

Az alternatív egyetemi mozgalmak számára ma is vállalható kiindulópont a Hallgatói Hálózat hat pontja, és a Hálózat a Tanszabadságért oktatáspolitikai alapelvei: szubszi- diaritás és szektorsemlegesség, kiszámítható és átlátható intézményirányítás, stabil és minőségorientált finanszírozás, független minőségértékelés és az általános kompetenciák fejlesztése, méltányosság és társadalmi mobilitás. Meglátjuk, ezekből mi valósulhat meg jövő májusig. Még fontosabb kérdés, mit hoz azután a jövő.

Egyetemi autonómia és teljesítmény

Senki nem vitathatja azt, hogy a minőségbiztosítás és az egyetemen kitermelt tudás hozzáférhetősége a legfontosabb követelmények. A minőségbiztosítás egyetemi feladat, aminek azonban az egyetem csak akkor tud megfelelni, ha megfelelő belső önmozgással rendelkezik. A hozzáférhetőség biztosítása alapvetően állami feladat, amivel a felsőoktatási rendszert nem lehet általában megterhelni, hanem megfelelő intézményekhez megfelelő

csatornákat kell teremteni a társadalmi mobilitás elősegítése érdekében (pl. ösztöndíjak meghirdetésével, mentori programok továbbfejlesztésével, regionális intézményi fejlesztéssel vagy a felsőfokú szakoktatás újragondolásával).

Az egyetemi autonómia csak a Magna Charta Universitatum okmányába foglalt egység, szabadság és önállóság elveivel való összefüggésben értelmezhető. Az egység követelményét fejezi ki „az egyetem szabaddá tesz!” jelszó: az egyetem olyan öntörvényű, az összkultúrát közvetítő és értelmező tudást képes nyújtani, amely ugyan nem teszi lehetővé a munkahelyi fogaskerekbe való azonnali beilleszkedést, de felelősen dönteni képes, hozzáértő polgárt bocsát ki. A szabadság értékét „az egyetem a miénk!” jelszóval lehet kifejezni: az egyetem azé, aki az akadémiai tevékenységet hozzáértő és felelős módon végzi: egyszerre oktat, kutat és tanul. Az önállóság követelménye fogalmazható meg a következő jelszóban: „az egyetem az egyetemé!”: ahhoz, hogy az egyetemi munka társadalmi haszna maximalizálható legyen, olyan értékrendre van szükség, amelyet nem kívülről, felülről, és nem előzetesen határoznak meg, hanem egy belső tanulási folyamatban. Utóbbi nem más, mint az egyetemi autonómia kifejezése, amelynek megvonása erősen behatárolja a kapcsolódó (művelődési és tan-) szabadságok érvényesítését is.

A fenti ideálok annyit érnek, amennyi ezekből a gyakorlatban megvalósítható. Magyarországon az elmúlt húsz évben jelentős bizonytalanság uralkodott el a felsőoktatás autonómiájával kapcsolatban. Jogosak voltak a törekvések a pártállami rendszer elvtelen befolyásának korlátozására, de zavarokhoz vezetett a szabadság egyéni és átgondolatlan értelmezése is. A realitásokból kiindulva nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt, hogy az egyetemi autonómia csak akkor funkcionális, ha az egyetemek olyan teljesítményt nyújtanak, amelynek minőségbiztosítása ténylegesen megkívánja az autonómiát.

Rossz struktúrában diszfunkcionális az egyetemi autonómia, amint ezt egyértelműen mutatja az elmúlt két évtized magyar tapasztalata. Autonómia kiépítéséről önmagában nincs értelme beszélni, csak a feladatellátás színvonalának fejlesztésével párhuzamosan. Sőt, akár úgyis fogalmazhatunk,

hogy először kell vizsgálni az egyetem előtt álló feladatok teljesítését, és csak ezzel összefüggésben, ezt követően vehető fel értelmesen az autonómia szükségessége. Autonómia nélkül nincs jól működő egyetem, jó akadémiai teljesítmény nélkül azonban nem merül fel az autonómia szükségessége sem. Az autonómia önérték, ami azonban előfeltételezi a jól működő egyetemet.

Tekintetbe véve továbbá a felsőoktatási intézmények mai magyar palettáját, észlelhetjük a sokszínűséget és azt is, hogy reálisan a fenti összefüggésben autonómia kiépítésére csak a vezető egyetemeknek van lehetőségük, ill. szükségük. A teljes értelemben vett egyetemi autonómia előfeltételezi a nemzetközi kontaktusképességet, a felsőoktatás nemzetközi színterén kibontakozó versenyben való helyállást. Erre reálisan ma még csak kevés magyar felsőoktatási intézménynek van esélye. Nyilvánvalóan fontos lenne társadalmi szempontból felsőoktatási intézményeink megerősítése, az ide történő célzott befektetés. E tekintetben az államé a döntő felelősség, de a piaci szereplők partnerként való megnyerése sem nélkülözhető.

T á r s a d a l o m

2013/2

45

T á r s a d a l o m

Megszólítani a társadalmat

Az autonómia nem a legfontosabb, de legérzékenyebb ügye a felsőoktatás-politikának. Az Orbán-kormány belegyalogolt az egyetemi önérzetbe, botránnyosan koncepciótlan felsőoktatási törvénnyel váltva fel a korábbi törvényt, és olyan államtitkárt állítva az oktatásügy élére, akit az egyetemi szféra soha nem fogadott el. A kormány azt gondolta, a felsőoktatási intézményekkel ugyanazt megteheti, amit a társadalom más területén. A miniszterelnök még olyan képtelen kijelentést is megengedett magának, hogy ún. önfenntartó felsőoktatásról beszéljen a nyilvánosság előtt, egyszerre árulva el tudatlanságát és rosszindulatát. A hálózatos ellenállás megszerveződése, az egyetemfoglalási mozgalom azonban figyelmeztette a kormányt arra, hogy elszámította magát. Ne feledjük: új helyzet csak azért teremtődött, mert a

diákság aktív kisebbsége a nyilvánosság előtt megszervezte magát a felsőoktatási kormányzattal szemben.

A kormány most joggal számít arra, hogy az új szakértői csapat életképes megoldási javaslatokkal áll elő. Másrészt csöndben abban is bízhat: az egyetemi világ abban nem különbözik a magyar társadalom egészétől, hogy összefogás helyett mindenki csak egér- utakban reménykedik. A hálózatok nyíltan fellépő képviselőit a kormány mereven elutasítja. Az egyetemi és kinti társadalom többsége talán rokonszenvezik velük, de tevételes támogatást nem vállal.

Az egyetlen ellenerő, amely a kormányt megállíthatja a romboló központosító akarat érvényesítésében, csak az lehet, ha olyan méretekben szerveződnek a diákok, hogy képe- sek problémáikat a széles nyilvánosság elé vinni, társadalmi ügyé téve a felsőoktatást. A kormány célja a választásokig mindössze annyi, hogy idáig ne fajuljanak a dolgok. Az, hogy utána mi történik, ma még nem látható, de a politikusokat nem is nagyon érdekli.

Ha valódi egyetemi reformot akarunk, nem nélkülözhető a társadalom megszólítása. Az egyetem nem magánügy, hanem a jövő értelmiségét képező műhelyek befogadó tere. Meg kell értenünk és értetnünk, hogy bűnös felelőtlenséggel az ország jövőjét teszi kockára a kormány, ha a felsőoktatás kiemelt támogatása helyett cirkuszi sportra, veszteséges vállalatok kivásárlására és a „panem et circenses” olcsó politikájának jegyében más hasonló dolgokra fordítanak közpénzt; ha az Iparkamara és gazdasági lobbiszervezetek vezetőit engedik oda a felsőoktatási kerekasztalhoz, ahol azoknak semmi keresni valójuk; ha hantulatot keltenek a bölcsészdiploma ellen, miközben műköszörűsöket képeztetnek külföldi vállalatok magyarországi összeszerelő üzemei számára. Ezért időszerű változatlanul a Hallgatói Hálózat jelszava: „Ne csak lājkolj! Szerveződj!”

Deák Dániel

46

2013/2

